
РЕЦЕНЗИЈЕ – ПРИКАЗИ – ИНФОРМАЦИЈЕ

Марија Богдановић: *Методолошке студије*, Београд: Институт за политичке студије 1993.

У књизи "Методолошке студије" проф. др Марије Богдановић објављено је пет текстова који се тичу методологије социолошких истраживања, а који нијесу разматрани у студијама и књигама из ове области објављеним у Југославији до 1993. године. Текстови у наведеној књизи су настали ради потребе коришћења и овладавања овим питањима од стране студената који су на Филозофском факултету студирали или студирају социологију, а у оквиру предмета Методологија социолошких истраживања.

Поједини од текстова су рађени у оквиру одређених научно-истраживачких пројеката, док су други своју презентацију доживјели на домаћим и међународним научним скуповима. Сви су они појединачно објављени у домаћим и страним часописима, као и зборницима радова са научних скупова.

Садржај књиге чине пет поглавља која се односе на методолошке основе проучавања друштвених промјена и развоја, затим на методолошка питања у планирању друштвених промјена и развоја, на метод случаја, на биографски метод и на искуствену основу Марксовог проучавања друштва.

Друштвене промјене и развој као основни сегменти социолошког проучавања и њихова теоријска анализа и методолошка конкретизација су предмет прва два текста у књизи.

У раду "Методолошке основе проучавања друштвених промјена и развоја" кроз проучавање прошлости као услова за проучавање развоја указује се на разматрање ових категорија као битних за најнепосредније одређење самог предмета социологије и њеног метода. Проучавање прошлости друштвених промјена и развоја у социологији је нужно да би се објаснила садашњост. Због тога се друштвене појаве проучавају и објашњавају у одређеном просторном и временском оквиру уз примјену упоредних – историјских поступака. Методолошки

проблем који се јавља приликом проучавања друштвених појава – промјена и развоја у прошлости и садашњости је гранични оквир важења једне, односно настанка друге друштвене појаве чињенице.

Аутор у овом тексту под друштвеном промјеном подразумијева различита стања система, или његових ужих дјелова, у датим временским оквирима, при чему не долази до квалитативно новог типа основних друштвених односа, док се развој схвата као цјеловити преображај стања неког система, тј. измјена у унутрашњој структури предмета (стр. 11). Поред историјске димензије ових "социолошких реализама" друштвене промјене и развој се разматрају кроз "покрет" друштвених показатеља који је формиран и који се манифестује као стварање друштвених показатеља ("social indicators"), затим кроз теоријско-методску анализу димензија развоја и избора показатеља, и на крају кроз улогу модела у проучавању друштвених промјена и развоја.

За објашњење друштвених промјена и развоја у методолошком смислу примјењују се математичко-статистички поступци који појаве не само да описују, већ их и објашњавају. Ваљаност примјене ових метода је условљена разрађеном теоријском основом и операционализацијом поступка.

Други текст у књизи је повезан са напријед наведеним чланком по својој тематској блискости, а односи се на "Методолошка питања у планирању друштвених промјена и развоја". Планирање друштвених промјена и развоја условљено је "растућом сложености друштвених система", као и њиховим односом са природним и друштвеним окружењем, а неопходно је ради избјегавања стихијности у развоју и последица које се могу одразити на систем и актере ових социолошких феномена. Због тога се приступа разради методолошких питања која су

битна за планирање друштвених промјена и развоја, а Марија Богдановић у овом тексту то чини преко типова планирања и њихових особености, затим фаза у планирању друштвених промјена које обухватају стварање информационог система, као и избора циљева и стратегија. Временска димензија у планирању друштвених промјена обухвата дугорочне, средњорочне и краткорочне планове, а фактор времена је један од кључних чинилаца у планирању (стр. 68). Декомпозиција система према регионалном кретању у планирању друштвених промјена, као и одлучивање у процесу планирања су методолошке компоненте које битно утичу на планирање друштвене промјене и развој. Уз одговарајућу примјену методолошких поступака планирање друштвених промјена и развоја детерминишу знање, друштвена сагласност и друштвена моћ појединаца – припадника друштва и институција као сегмента система.

Трећи и четврти текст у књизи се односе на "Метод случаја" и "Биографски метод". До појаве књиге "Методолошке студије" ова два метода нијесу посебно обрађивана у нашој методолошкој литератури. Разматрање питања везаних за ове методе је побуђивало велику пажњу међународне социолошке јавности с обзиром на њихове могућности у квалитативном проучавању друштва.

У тексту о "Методу случаја" наводе се различита схватања која се крећу од оспоравања па до прихватања, односно од истицања његових сазнајних могућности па до недостатака. Марија Богдановић у овом тексту с правом разликује метод случаја («case method») од студије случаја («case study») и анализе случаја («case analysis»). Под методом случаја се подразумева начин истраживања. Студија случаја «имплицира већ готов производ» метода случаја, док анализа случаја представља само једну фазу, и то веома значајну, истраживачког процеса (стр. 81). Пручавања многих аутора (М. В. Miles, А. М. Huberman, R. K. Yin и др.) крећу се у побољшању епистемолошке основе метода случаја. Епистемолошко "појачавање" овог метода постиже се стандардизацијом у свим његовим фазама – од стварања плана, преко прикупљања података и њихове анализе до писања студије. Стандардизацијом метода случаја

не проширује се само његова епистемолошка основа него се проширује и искуствени дјелокруг. У том смислу у раду се као најпотпуније одређење метода случаја наводи схватање R. K. Yin-а који је овај метод сматрао једним од најзначајнијих методолошких поступака у друштвеним наукама (уз експеримент, анкету, историјски метод и анализу докумената). По мишљењу Yin-а метод случаја је у могућности да пружи одговоре на питања "како" и "зашто" када су у питању савремене друштвене појаве које се истражују. Методом случаја се само истраживање чини онолико систематским, прецизним и објективним "колико то налажу принципи научног метода уопште".

Расправе о проучавању друштвених појава попримају још једну димензију примјеном "Биографског метода". Заправо, у методолошкој литератури се користи мноштво одредница када је у питању овај метод. Тако се често употребљавају термини: метод "личних", односно "људских" докумената или "животна прича" или "животна историја" или "историја случаја". Карактеристика биографског метода је у испољавању и представљању субјективног искуства судионика одређених друштвених догађаја на основу личних докумената. Недостаци, односно предности биографског метода се у овом тексту наводе кроз историјски преглед од периода Чикашке школе (W. I. Thomas, F. Znaniecki, M. Kohli), па преко карактеристичне примјене овог метода у оквиру "Биографског покрета" у Пољској која тече паралелно са оним што се дешавало у САД. Аутор у овом раду ближе одређује биографски метод преко извора, сређивања и анализе података. Разматрана анализа примјене биографског метода показује да се овај метод, нарочито у савременој методолошкој мисли и пракси, користи и за истраживање сложених социолошких феномена као што је, рецимо, друштвена структура, што уз примјену на микросоциолошком плану чини метод изузетно примјенивим у социологији.

Последњи рад у књизи односи се на "Искуствену основу Марксовог проучавања друштва". Анализирајући емпиријску основу Марксових проучавања друштва на бази различитих извора, Марија Богдановић се бави фундаменталним пи-

тањима односа теорије и емпирије. Марксово проучавање капиталистичког начина производње и развоја засновано је на веома различитим изворима као богатој искуственој евиденцији. Своју теорију о друштву Маркс је настојао да "што непосредније заснује на искуственим чињеницама" (стр. 181). Непосредно проучавајући конкретна друштва (Енглеска) евидентна су Марксова настојања да те резултате провјерава и проширује у упоредном оквиру (САД, Русија). Зато, кроз искуствену основу (изворе података, услове њиховог стварања и критику) Марија Богдановић истиче да наведене изворе Маркс "користи у пуном значењу њихове комплементарности" (стр. 203). Компарирање одређених извора и њихово допуњавање је карактеристика стања или развоја друштвених односа у његовим проучавањима.

Текстови у књизи "Методолошке студије" су различити по свом односу према друштвеним областима истраживања. Такође, они се односе како на посебне методе, тако и на њихове посебне дјелове. Међутим, и поред тих различитости они се карактеришу заједничким одликама које се могу третирају као незаобилазни методолошки принципи у истраживању друштвених појава. Кроз текстове у овој књизи Марија Богдановић се залаже за принципе

социолошког метода који омогућавају очување цјеловитости друштвених појава у њиховој развојној и струк-туралној димензији. Ваљаност истраживачких резултата заснива се на отворености социолошког приступа сазнањима из других друштвених наука. Примјена принципа комплементарности у формирању искуствене основе истраживања је битан чинилац у мјери у којој то захтијева предмет истраживања. Методолошко становиште Марије Богдановић почива на цјеловитости истраживане друштвене појаве уз њено теоријско утемељење и сагледавање историјске димензије и потпуно остварење и примјену основних епистемолошких принципа: систематичности, објективности и прецизности.

Поједини од методских поступака (метод случаја и биографски метод) обрађени у књизи "Методолошке студије" били су запостављени у досадашњој методолошкој примјењивости. Послије разматрања њихове искуствене основе и епистемолошке утемељености у текстовима у овој књизи јасно се показује да су они веома корисни за социолошка проучавања појединих друштвених појава и незаобилазни у будућој теорији и пракси социолошког метода.

Срђан Вукадиновић

Симка Делетић: Теорије о друштвеном развоју, Београд : Научна књига "Светозар Марковић" 1993.

Динамика савременог друштва је толико богата друштвеним промјенама при чему се оне збивају у веома кратким интервалима, слободно се може рећи, готово свакодневно. Различити нивои испољавања друштвене структуре су пуни друштвених промјена. Промјене се дешавају у политичкој, економској, професионалној, техничко-технолошкој, образовној, као и у свим другим појединачним структурама које представљају сегменте друштвене структуре. Друштвене промјене се опажају. Међутим, у функцији њиховог еволуционизма нужно их је објаснити, као и назначити разлоге настанка. Смисао друштвених промјена и њихове

улоге у друштвеном развоју објашњава теорија.

У социологији нема опште сагласности о јединственој теорији друштвеног развоја, него се теорија друштвених промјена и друштвеног развоја, првенствено, објашњава "социјалном динамиком" или "динамичком социологијом" које уоприште имају, још, у Контовој теорији. Међутим, иако су Контове идеје о "социјалној динамици" у савременој социологији превазиђене, ипак је значајна његова подјела социјалне физике на двије гране или два приступа, који се у савременој социолошкој мисли третирају као елементи који (не) утичу на друштвени